

HAJATIETOJA TURUN KATEDRAALIKOULUN 50-VUOTISKAUDEN 1670—1721 SUOMALAIS- NIMISISTÄ OPPILAISTA

Kirjoittanut SAINI LAURIKALA

1600-luvulla oli tavallista, että talonpoikain ja porvarien pojat omaksuivat opintielle lähtiessään uuden, vieraskielisen sukunimen. Nimi otettiin joskus jo oppikouluun tultaessa, mutta tavallisesti kuitenkin vasta yliopisto-opiskelun alkaessa. **Vain jotkut harvat** nuorukaiset säilyttivät vanhan suomalaisen sukunimensä akateemisina kansalaisinakin.¹

Ryhtyessämme EMIL JALAVAN julkaiseman Turun katedraaliskoulun nimikirjan² johdolla tarkastelemaan koulun suomalaisnimisiä oppilaita on pidettävä mielessä, että tämän lähdeteoksen tiedot ovat vaillinaisia. Kyseisessä nimikirjassa on näet aukko sekä vuosien 1693—97 että vuosien 1706—09 kohdalla.

Suomalaisnimisiä koulupoikia on kyseisen 50-vuotiskauden aikana merkitty Turun vanhan koulun nimikirjaan kaikkiaan 102. Valtaosa heistä — 84 poikaa — on todettavissa koulu-kaupungin omiksi kasvateiksi. Nimikirjassa esiintyvien turkulaisten sukunimien luettelo on — alkuperäisten nimimuotojen mukaan — seuraavanlainen: Bondila, Brinckala, Caaloi-

¹ EERO PAROMAA, Suomen oppisivistyneistön sukunimistä 1600-luvulla. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja XXIII, ss. 168, 189—191.

² EMIL JALAVA, Liber scholae Aboensis 1670—1825—1830.

nen, Cajala (3),³ Callio, Caloinen (2), Cuiva (2), Fläskilä, Frantzil[a], Hackinen, Hiljainen (myös muodossa Hilpeinen), Hongola, Hoperi, Huilu, Hurula, Härmä, Ilwes, Kalonen (2), Kara, Karpí (3), Kastu (2), Katunpää, Keppi, Kimalainen, Kimpa (2), Kissa, Kissala, Kopoinen, Kujanperä, Köckö, Lapila, Lindu, Lächtenkårfwa, Mannila, Mettä, Mynti, Mytyri, Naula, Nukari (2), Närä, Pacainen, Palicka, Panu [Paanu], Papuinen, Paturi, Peldola (?), Pessi [Pässi], Pirttilä, Pitkälä, Puolala, Pytty, Rackila, Ruodzala (2), Saunala, Savela, Sievo, Silli, Silvo, Stickula, Suicku, Suwikengä, Tammelainen, Tasapää, Tullila, Turska, Tympi, Tättä, Uhroi, Ujak (2), Wantila, Windi, Woivalainen.

Naantalia edustaa yksinään Johannes Matthiae Kasala.

Suomalaisnimisiä maalaispoikia Turun katedraalikoulun nimikirjassa on mainittuina huomattavasti vähemmän kuin turkulaisia eli kaikkiaan 17. Varsinais-Suomen maaseutua edustivat Ihamuotila (Maaria), Ilola (Uskela, luultavasti Muurla), Karviais (Pöytyä), Kastu (Maaria), Lauckovuori (Uskela), Siuttila (Marttila), Wirusmäki (Maaria) ja Wista (Paimio). Satakunnasta olivat kotoisin Hulkari (Karkku), Lähdenoja (Eura), Poursu (Punkalaidun) ja Tacku (Huittinen). Hämäläisiä olivat ainakin Ittala (Kalvola) ja Suinula (Kangasala) sekä todennäköisesti kaksi Kaskasta. Uudenmaan ainoaksi suomalaisnimiseksi edustajaksi toteamme lohjalaisen Eerik Paloniemen.

Kyseisen ajanjakson eri vuosikymmenien osalta on suomalaisnimisten koulupoikain edustus todettavissa melko erilaiseksi. 1670-luvulla on Turun vanhan koulun nimikirjaan merkitty vain kolme poikaa, joilla oli suomalainen sukunimi. Seuraavalla kymmenluvulla heidän lukumääränsä sen sijaan oli korkeimmillaan; tällöin on koulun matrikelissa mainittu koko-

³ Suluissa oleva numero ilmoittaa nimen käyttäjien määrän. Jos ko. numero puuttuu, on heitä vain yksi.

naista 51 suomalaisnimistä oppilasta. 1690-luvullakin suhde tuntuu pysyneen suunnilleen entisellään, koska — vaikka matkikelissa on viiden vuoden aukko — tuolloin koulutiensä alkanneiden joukossa oli 30 vanhan sukunimensä säilyttäneitä poikia. Uuden vuosisadan alkaessa suomalaisnimisten koulupoi- kain lukumäärä alkoi jyrkästi laskea. 1700-luvun ensimmäisenä vuosikymmenenä, jolta tosin puuttuvat tiedot neljän vuo- den osalta, heidän ainoa edustajansa oli (v. 1702) Samuel Martini Kaskas. 1710-luvulla, jolloin koulu isonvihan alettua vuonna 1713 lakkasi kolmeksi vuodeksi, nimikirjaan on mer- kitty 12 ja vuosina 1720—21 viisi suomalaisnimistä oppilasta.

Useimmiten (seitsemän kertaa) Turun kouluun on vuosit- tain tullut vain yksi suomalaisniminen opintiensä aloittaja; kymmenessä tapauksessa asianomainen lukumäärä on vaihdel- lut kahdesta kahdeksaan. Poikkeuksellisen paljon heitä on merkitty koulun nimikirjaan vuosina 1687 (13) ja 1688 (12), ja kaikkein eniten suomalaisnimisiä poikia — kokonaista 18 — on ollut vuonna 1690 opiskelemaan tullessa oppilaspolvessa. Latinalinjan alimmalla luokalla eli classis infimalla tiedon alkeita päähänsä pönttäävien joukkoon heitä kuului kahdek- san. Turun omia poikia olivat Johannes Simonis Windi, Jo- hannes Bartholli Saunala, Andreas Henrici Hiljainen (Hilpei- nen), Henricus Johannis Kara, Andreas Johannis Tammelainen ja Henricus Johannis Huilu. Vielä mainitsematta olevienkin koulutie on todettavissa lyhyeksi: sekä Matthias Gregorii Kas- tu että Simon Simonis Wirusmäki, jonka kotipitäjän ilmaisee attribuutti Marianus (!), olivat näet kotoisin Maariasta. Toi- sen kollegan luokalla ahkeroivat Matthias Andrea[e] Naula, Michael Georgii Papuinen ja Matthias Martini Caloinen, kaikki koulukaupungin poikia. Ensimmäisen kollegan luokan oppi- laisiin kuuluivat turkulaiset Johannes Bartholli Palicka ja Mar- tinus Erici Pacainen. Apologistin- eli kirjurinluokan poikia olivat turkulaiset Matthias Michaelis Cajala, Johannes Thomae Fläskilä ja Johannes Alexandri Suwikengä sekä Uskelasta kotoisin oleva Henricus Bartholli Lauckovuori ja niin ikään

uskelalaiseksi merkitty Jacobus Simonis Ilola, jonka kotipaikka lienee ollut Muurla.⁴

Sosiaaliselta koostumukseltaan Turun koulun suomalaisnimiset kaupunkilaispojat olivat osittain Turun keskiluokan porvariston piiristä ja useimmiten pikkuporvarien vaatimattomista kodeista lähteneitä. Kaupungin suurporvarit — suomalaisen nimensä säilyttänyttä Tolpon mahtisukua lukuun ottamatta⁵ — olivat kyseiseen aikaan yleensä sukunimeltään jo vieraskielisiä. Kun koulu sijaitsi omassa kaupungissa, ei opinkäynti vaatinut suuriakaan kustannuksia, joten vähävaraisetkin saattoivat panna poikansa kouluun ainakin muutamaksi vuodeksi. — Maalaispoikien koulutus sen sijaan kysyi jo ainakin jonkin verran varoja, koska heidät täytyi lähettää pois kotoa vieraisiin oloihin. Niinpä onkin aivan odotuksenmukaista, että monet — ehkä noin puolet — kyseisistä maaseudun pojista olivat lähteneet kouluun talonpoikaisen yläluokan kodeista, rustholleista, jotka olivat ajan vauraimpia ja kehittyneimpiä talonpoikaistaloja.⁶ Ratsutiloihin kuuluivat ensinnäkin Maarian Ihamuotila ja Virusmäki.⁷ Satakunnan neljästä pojasta oli ainakin kolme — Hulkari,⁸ Lähteenoja⁹ ja Takku¹⁰ — lähtöisin rusthollista. Ratsutilallisen pojaksi tiedämme myös lohjalaisen Eerik Paloniemen.¹¹ Kalvolalaisen Ittalan kotitalo saattoi olla Kalvolan Iittalan Itätalon ratsutila.¹² Pöytyän Karviaisissa tiedetään olleen kolmekin ratsutilaa,¹³ joten

⁴ JALAVA, Liber, ss. 44—46.

⁵ PAROMAA, m.t., s. 191.

⁶ SAINI LAURIKkala, Elämää Varsinais-Suomessa 1600- ja 1700-luvulla. Varsinais-Suomen historia VII: 5—6, ss. 26—27.

⁷ Förteckning öfver samtliga rusthåll i... Finland... Luettelo kaikista rustholleista..., s. 3.

⁸ Förteckning, s. 29; Suuri maatilakirja II, s. 388.

⁹ Förteckning, s. 22; Suuri maatilakirja II, s. 26.

¹⁰ Förteckning, s. 25; Suuri maatilakirja II, s. 180.

¹¹ Förteckning, s. 34; G. REIN, Lohjan historia I, ss. 200—201, 323.

¹² Förteckning, s. 44.

¹³ Förteckning, s. 14.

katedraalikoulun nimikirjan Karviais-nimisen pojan koti on todennäköisesti ollut jokin niistä. Punkalaitumelaisen Henricus Georgii Pourun isä oli ilmeisesti Punkalaitumen kappalaisena v. 1685 kuollut Georg Pourenius, jonka kotitalo oli Sarkkilan Pouru.¹⁴

Kyseisen aikakauden oppikoulussa oli valittavissa joko yliopistoon johtava latinalinja tai apologistinluokka eli reaalininja, joka antoi käytännöllisessä elämässä tarvittavaa alkeisoppia. Useimpien (72) kohdehenkilöiden tiedämme nimenomaan kirjoittautuneen latinalinjalle. Heihin on todennäköisesti kuulunut myös enemmistö niistä 14:stä, joiden opintojen laatu jää tuntemattomaksi, koska nimikirja jättää vuosina 1716—21 luokan mainitsematta. Useimmat (43) pojat ovat alkaneet koulunkäyntinsä alimmalta luokalta, classis infimalta. Suoraan toisen kollegan luokalle on tullut 13 ja ensimmäisen kollegan luokalle 10 oppilasta. Ylimmän eli rehtorin luokan oppilaaksi on heti päässyt kuusi poikaa. Huomiota ansaitsevaa on, että kyseisistä suomalaisnimisistä maalaispojista vain kuusi on alkanut alimmalta luokalta. Kahdeksan on heti päässyt jollekin ylemmälle luokalle: yksi toisen kollegan, neljä ensimmäisen kollegan ja kolme suoraan ylimmälle eli rehtorin luokalle. Maalaiset ovat niin muodoin saaneet yksityisopetusta suhteellisesti paljon useammin kuin turkulaiset. — Reaalilinjain valinnoita kyseisissä suomalaisnimisissä pojissa on ollut melko vähän. Vain 16 — heidän joukossaan oli kolme maaseudulta kotoisin olevaa — on todettavissa nimenomaan kirjurinluokan oppilaiksi. Lisäksi saattoi tulla muutama edellä mainituista 14:stä, joiden opintojen suuntaa ei tunneta.

Kyseisten suomalaisnimisten koulupoikain myöhempiä vaiheita tarkasteltaessa käy ilmi, että suurimmalle osalle heistä riitti katedraalikoulussa saatu tieto ja taito — nimikirjasta ei valitettavasti käy selville, montako vuotta he ovat koulussa viipyneet. Opiskelunsa kesken jättäneet — kuten apologistin-

¹⁴ MAUNO JOKIPII, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, s. 42.

luokan valinneetkin — palasivat muutaman vuoden päästä useimmiten isiensä ammattiin ja säätyyn. Syynä saattoi olla mm. kyllästyminen kouluun tai lahjattomuus. Useimmissa tapauksissa luultavasti taloudelliset vaikeudet olivat syynä koulunkäynnin keskeyttämiseen tai ainakin sen lyhentämiseen. Monesti oli alun perinkin ollut tarkoituksena hankkia vain tiedon alkeet. Pojat lienevät yleensä oppineet kirjoitustaidon ja laskennon alkeet sekä vähän ruotsiakin, kaikki taitoja, joita tarvittiin kaupungissa porvariselinkeinoja harjoitettaessa ja jotka olivat tärkeitä myös Varsinais-Suomen laajalla merenkulkualueella. Myös alempaan virkamiehistöön — lukkareiksi, pitäjän- ja käräjäkirjureiksi, kirjanpitäjiksi yms. — saattoi päästä suoraan koulusta.¹⁵

Pieni osa tutkimuksen kohteena olevista koulupojista — ainakin 11 turkulaista ja neljä maaseudulta kotoisin olevaa — jatkoi opintojaan Turun akatemiassa. Vanhan kouluaikaisen nimen perusteella heistä ovat tunnistettavissa kuitenkin vain maalaispojat Takku ja Kaskas — viimeksi mainitun nimi esiintyy akatemian matrikkelissa muodossa Caskas.¹⁶ Kaikki muut ovat akatemiaan siirtyessään ottaneet uuden, vieraskielisen sukunimen. Turkulaisten osalta nimenvaihdos oli täydellinen. Hiljaisesta oli tullut Hilander,¹⁷ Härmästä Corenius¹⁸ ja Karpin kolmesta veljeksestä Carpaeus (Charpaeus).¹⁹ Lapilan nimi on muuttunut Calleniukseksi,²⁰ Pessin [Pässin] Krianderiksi²¹ ja Rackilan Saceliukseksi.²² Sievon uusi nimi

¹⁵ LAURIKKALA, Elämää Varsinais-Suomessa, ss. 73—74.

¹⁶ VILH. LAGUS, Åbo akademis studentmatrikel I, ss. 254, 333.

¹⁷ LAGUS, m.t., s. 298; EINO E. SUOLAHTI, Porvarispoikien opin-
käynti Suomessa barokkiajalla, s. 185.

¹⁸ LAGUS, m.t., s. 269; SUOLAHTI, m.t., s. 182.

¹⁹ LAGUS, m.t., ss. 226, 244, 262; SUOLAHTI, m.t., s. 181.

²⁰ LAGUS, m.t., s. 244; SUOLAHTI, m.t., ss. 180—181.

²¹ LAGUS, m.t., s. 226; SUOLAHTI, m.t., s. 188.

²² LAGUS, m.t., s. 312.

on Sievonius²³ ja Turskan Forsterus,²⁴ Voivalaisesta on tullut Voivalenius.²⁵ Lohjalainen Paloniemi on ottanut kotirustholinsa mukaan Pahlman-nimen.²⁶ Kalvolasta oleva Ittala esiintyy akatemian matrikelissa Matthias Johannis-nimisenä, mutta STRANDBERG käyttää hänestä Ithalin-nimeä.²⁷

Entä kyseisten ylioppilaiden opintojen tulokset? 15:stä akatemiassa opiskelleesta on kahdeksan — turkulaiset Henrik Carpaeus, Corenius, Forsterus ja Sievonius sekä kaikki neljä maalaisnuorukaista — jaksanut viedä lukunsa päätökseen. Jokainen heistä on valmistuttuaan ajan yleiseen tapaan antautunut kirkon palvelukseen — erityisesti maaseudulla oli vanhempien korkein toive saada nähdä poikansa kerran pappina syntymäpitäjässään, koko kotiseudun oppaana ja ohjaajana.²⁸ Vain Ithalin on kohonnut kirkkoherraksi (Pälkäneelle), kaikki muut ovat palvelleet kirkkoa alemmissa asemissa. Corenius, Kaskas, Pahlman ja Forsterus, joka oli joukon ainoa maisteri, ovat päässeet kappalaisiksi, Carpaeus ja Sievonius ovat joutuneet tyytymään pitäjänapulaisen vieläkin vaatimattomampaan asemaan. Eerik Takusta, jonka isä Tuomas Matinpöika — Thomas Matthiae Hvittensis — jo oli opiskellut akatemiassa, mutta sittemmin palannut viljelemään kotirustholliaan Huittisten Takkulaa, tuli rakuunarykmentin pastori.²⁹ Nimenomaan turkulaisista ylioppilaista tiedetään, että heistä valmistui 1600-luvulla papinuralle vain neljäsosa eli huomattavasti vähemmän kuin porvarisylioppilaista yleensä. Nämä olivat lähtöisin pää-

²³ LAGUS, m.t., s. 242; SUOLAHTI, m.t., s. 197.

²⁴ LAGUS, m.t., s. 234; SUOLAHTI, m.t., s. 184.

²⁵ LAGUS, m.t., s. 290; SUOLAHTI, m.t., s. 203.

²⁶ LAGUS, m.t., s. 288.

²⁷ LAGUS, m.t., s. 253; CARL HENRIK STRANDBERG, Abo stifts herdaminne I, s. 307.

²⁸ LAURIKKALA, Elämää Varsinais-Suomessa, s. 79.

²⁹ LAGUS, m.t., s. 11; JOKIPII, Satakuntalaisen osakunnan matrikkeli I, ss. 11, 155.

asiallisesti keskiluokan porvaristosta ja he päätyivät kappalaisiksi ja pitäjänapulaisiksi sekä koulunopettajiksi.³⁰

Vielä käsittelemättä olevien seitsemän ylioppilaan — kaikki Turun omia poikia — myöhemmät vaiheet jäivät tuntemattomiksi. Hilanderista, Matias Carpaeuksesta ja Voivaleniuksesta akatemian matrikkeli mainitsee vain nimen. Simon Carpaeuksesta, Calleniuksesta, Krianderista ja Saceliuksesta tiedetään nimenomaan, että he kuuluivat niihin akatemian surunlapsiin, jotka osoittautuivat opiskeluun sopimattomiksi, mellastelivat kaduilla ja panivat toimeen häväistysjuttuja. Tällaiset opiskelijat olivat suurimmaksi osaksi Turun pikkuporvariston poikia, jotka aikanaan siirtyivät takaisin porvaristoon ja omaksuivat entiset porvarilliset nimensä.³¹

Suurin osa niistä kyseisen 50-vuotiskauden koulupojista, joilla oli suomalainen sukunimi, on käynyt ainoastaan katedraalikoulua — kuka kauemmin, kuka taas ehkä vain vuoden pari — ja palannut sitten isiensä säätyyn ja ammattiin, missä koulun antamat alkeistiedotkin olivat hyvät olemassa. Tästä alkuaan satapäisestä poikaparvesta on vain 15 nuorukaista jatkanut opiskeluaan Turun akatemiassa, ja miltei kaikki ovat tällöin ajan totunnaiseen tapaan vaihtaneet vanhan suomalaisen sukunimensä uuteen, vieraskieliseen. Suunnilleen puolet heistä jaksoi viedä yliopisto-opintonsa päätökseen. Kyseinen ajanjakso ei pääosaltaan juuri ollutkaan sovelias opiskeluun — siihenhän sisältyivät mm. suuret kuolonvuodet 1695—97 ja isonvihan pitkä ja raskas vainonaika.

³⁰ SUOLAHTI, m.t., ss. 132—133.

³¹ SUOLAHTI, m.t., ss. 131—132.

REFERAT

Dr.phil. SAINI LAURIKKALA: Verstreute Angaben über Schüler der Kathedralschule in Turku mit finnischen Namen in der 50-Jahresperiode 1670—1721

Während der in Frage stehenden Zeit sind in die Matrikel der Kathedralschule in Turku 102 Jungen mit finnischen Familiennamen eingetragen worden. Der überwiegende Teil von ihnen (84) stammte aus Turku, 1 Schüler aus Naantali und 17 vom Lande. Am grössten war die Zahl der Schüler mit finnischen Namen in den 80er und 90er Jahren des 17. Jahrhunderts. Ihrer sozialen Zusammensetzung nach gehörten die Turkuer Schüler teils zur Mittelklasse des Bürgertums, teils waren sie Söhne von Kleinbürgern. Die Jungen vom Lande dagegen, deren Schulbesuch teurer zu stehen kam als der von Bewohnern der Schulstadt, scheinen erwartungsgemäss aus wohlhabenden Familien gestammt zu haben, u.a. waren darunter Söhne der Besitzer von Satteltütern. Der Hauptteil der in Rede stehenden Personen hat die zur Universität führende Lateinlinie gewählt, sich aber dann doch mit dem Besuch der Kathedralschule begnügt, in der diese Schüler bald längere, bald kürzere Zeit blieben, worauf sie meistens in den Stand und Beruf ihrer Väter zurückkehrten, denn die in der Schule erworbenen Elementarkenntnisse nützten ihnen in verschiedenen Berufen. Von der anfänglich hundertköpfigen Schar setzten nur 17 ihre Studien an der Turkuer Akademie fort, und dort vertauschten sie — mit Ausnahme zweier Jungen vom Lande — ihre alten finnischen Familiennamen nach der damaligen Gewohnheit mit neuen, fremdsprachigen. Acht von ihnen vermochten das Studium zu beenden, und sie alle traten danach, wie es in jener Zeit üblich war, in den Dienst der Kirche.